

Milan Marković

*D*EVOLUTA

SERVANTES

Milan Marković

SERVANTES

Beograd, 2016.

DETINJSTVO I MLADOST

I

Obično zamišljamo da je život naših omiljenih pisaca lep kao njihovo delo. Za Servantesov se kaže da se može uporediti sa Danteovim, Tasovim i Kamoensovim, da je kao njihov ispunjen i buran. U taj život morala je uneti sreću i spokoj slava koju je dočekalo njegovo delo. Njegovi dani morali su biti vedri i nasmejani kao špansko nebo, u nekom raskošnom zamku, a njih ima puno u zemlji Alkazara i Eskorijala. Zar Servantes za života nije bio najčitaniji pisac u Španiji i van španskih granica? Najveći kraljevi imali su na policama svoje biblioteke njegovo najbolje delo. Jednom je, priča se, španski kralj video sa balkona svog dvora u Madridu kako kraj reke Manzanares, koja je tu proticala, jedan student čita nekakvu knjigu i slatko se smeje. S vremena na vreme lupio bi se rukom po čelu i na razne načine izražavao očigledno uživanje. „Ovaj student”, rekao je tada kralj, „ili je lud, ili čita *Don Kihota*”. Dvoranin koga je poslao da vidi o čemu je reč, vratio se i obavestio gospodara da je student zaista čitao *Don Kihota*. Drugi jedan kralj, francuski, Luj XIV, upitao je jednog sasvim mladog i neiskusnog diplomatu da li zna španski. Zbunjeno, ovaj nije mogao odgovoriti potvrdno na kraljevo pitanje. Ali, otišao je iz dvora sa nadom u srcu. Naučio je španski i, uveren da je kralj mislio da ga pošalje u Madrid, u ambasadu na dvoru jednoga od najmoćnijih vladara sveta, saopštio je Luju XIV s radošću svoj uspeh. „Srećni mladiću”, rekao mu je tada kralj. „Sad možete čitati *Don Kihota* u originalu.”

Međutim, život najčitanijeg i najslavnijeg pisca španske književnosti, koji je proneo slavu Španije kroz svet sigurnije no ijedna pobeda njene Armade, bio je do kraja samo duga i bolna

tragedija. Onaj koji je za života bogatio izdavače čak u Holandiji, umro je kao siromah i zaboravljen.

Servantesova porodica bila je, istina, uglednog porekla. Plemički grb, azurno polje sa dva zlatna jelena, nosili su gordo i s čašću potomci branilaca španske krune. Svejedno što je don Huan, Servantesov ded, vrlo siromašan plemić i mali sudski činovnik, živio više nego skromno u Alkali de Enares. Nije bio bogatiji ni Huanov sin Rodrigo, Servantesov otac, sasvim neznan provincijski lekar. Svi su oni ponosno čuvali uspomenu na čuvene pretke, koji su se nekad slavno borili protiv mavarske najezde. Ali, od nekadašnje slave i sjaja ostao im je samo taj nepomućeni ponos; njega nisu mogle slomiti ni najveće nedaće, ni najcrnja sirotinja. Ovi potomci vitezova koje su opevali pesnici romancera trudili su se koliko su mogli da sačuvaju svoj položaj. Nema veće bede od one koja s ponosom mora da se krije od radoznalih pogleda, ispod iole pristojne spoljašnosti. Nosili su čak i plemićke ogrtače; svejedno što su oni bili od najprostijeg sukna. Imali su i konja, jer vitez bez konja nije se mogao zamisliti u Španiji tog doba. Svejedno što to nije bila nemirna i ponosna bedevija, nego jadro i mršavo kljuse iz poroda rosinante. O zidu su visili oklop i oružje, davno zarđala i nepotrebna gvožđurija, koja je nekad od zla čuvala slavne pretke. Imali su oni i hrtove, ne baš od čiste i punokrvne rase — ličili su na jadne mršave ulične pse. Svejedno, uspomene na dane nekadašnje slave bile su uvek budne i grejale su ova ponosna srca kraj često ugašenog ognjišta. Potomci su tražili utehu u romancerima, koji su pevali o podvizima čuvenih predaka. Često je don Rodrigo pričao o njima svojoj deci, okupljenoj i šćućurenoj oko njega. Deca su gutala njegove divne priče o slavnom vremenu, koje je dobri don Rodrigo doduše katkad kitio cvećem ubranim u viteškim romanima, ako to nisu bile priče o dalekim zemljama iz bajke, zemljama naseljenim kao dan lepim princezama, i vitezovima koji su se kleli njihovim imenima, spremni da

žrtvuju život zbog jednog pogleda njihovih očiju; naseljenim još i čarobnjacima, vešticama i zlim džinovima, njihovim ljutim neprijateljima. Tako je don Rodrigo punio mlade glave svoje dece snovima i poezijom. Donja Leonora de Kortinas, i sama plemićkog roda i siromašna, pristala je da svoju bedu pridruži don Rodrigovoj. Najveće bogatstvo, ili možda još veću bedu, doneće mu izrodivši sedmoro dece. Tri kćeri: Andrea, Luisa i Magdalena, i četiri sina: Andreas, Migel, onaj koji će postati Servantes, Rodrigo i Huan, bilo je previše i za bogate roditelje. Bilo je dakle devetoro usta oko siromašno postavljeno stol. Devetoro članova ove porodice lutaće uskoro od Madrida do Valjadolida, od Valjadolida do Kordobe, od Kordobe do Sevilje, uvek za hlebom koga nikad nije bilo dovoljno: kao da nije bilo za jasnog lekara nijednog bolesnika čija bi bolest donosila zdravlje ovoj mnogobrojnoj porodici. Možda zato što je lekar bio nagluv.

Ime je Migel dobio 9. oktobra 1549, u nedelju, na krštenju u Crkvi Svete Marije Velike, u Alkali de Enares. Tih dana svakako je i rođen u ovom gradu, ne znamo koga datuma, verovatno 29. septembra. Mali Servantes je ostao u Alkali de Enares sa svojim samo tri godine. Možda zato što je bio nestalan, ili zbog onog drugog razloga — don Rodrigo nije mogao da se skrasi na jednom mestu. Odlazi u Valjadolid, gde će mali Migel dobiti prvo i osnovno vaspitanje, ono koje mu je dao otac. Ali to vaspitanje nije bilo bogzna kakvo. Don Rodrigo je često bio u tamnici, pored toga što je imao i drugih nevolja koje su mu se sručile na glavu. Nije mogao da plati dugove, a oni su se sve više nagomilavali ukoliko su bili glasnjiji krici gladne dece i žene. U tamnici je jednom ostao dve godine. Za to vreme je mali Migel, kao i njegova braća i sestre, živio kako je znao. Živeo je onako kako će uvek živeti: uvek gladan, nikad sit. Sećaće se celog svog života bede koju je uzalud ne znam koji veliki pesnik nazvao „blagoslovenim poklonom čiju usrdnost čovek nije sposoban da oceni”.

Posle deset godina lutanja po raznim mestima, don Rodrigo je u Madridu opet lekar. Migel je verovatno đak Heronima Rami-reza, čije nam ime ništa, naročito danas, ne kaže, ali koji je u to doba bio poznati gramatičar. Don Rodrigo ostaje samo dve godine u Madridu, pa zatim odlazi dalje, ka novim horizontima, u Andaluziju, u Sevilju, gde je mališan Migel učenik jezuita. To je bilo 1564. godine. Servantesu je šesnaest godina: doba kad se najviše razvija mlad um. Ne znamo da li je bio marljiv i prilježan učenik crne braće. Mnogo je čitao, voleo poeziju i, kako je imao odlično pamćenje, recitovao je lako i lepo velik broj stihova mnogih španskih pesnika.

Pravo vaspitanje dobiće Servantes u Madridu, gde ga nalazimo 1566. godine. On je mlad čovek, pun vere u život i spreman da primi najlepše lekcije od učitelja Fransiska del Baha. Drugi jedan od njegovih učitelja, maestro Huan Lopez de Ojos, igra vrlo značajnu ulogu u Servantesovom vaspitanju 1568. godine, u Madridskom koledžu. On će ga zaista uvesti u književnost i otvoriti mu riznicu bogatstva antičke poezije. On je pročitao prvu Servantesovu pesmu, zatim niz drugih, uvek spreman da pohvali i ohrabri mladoga pesnika koji je davao najlepše nade. Kada je nekako u to vreme umrla kraljica Elizabeta od Valoa, treća žena Filipa II, Madridska opština obratila se Huanu Lopezu de Ojosu da spremi natpise i alegorije koje treba da ukrase kraljičinu grobnicu, zatim epitafe i natpise za vence i slavoluke podignute pokojnici u čast. Među učenicima koji su mu pomogli u poslu našao se i mladi Servantes. Iduće godine, 1569, De Ojos je sve to sakupio i objavio u jednom zborniku, u kome se nalazi sedam Servantesovih pesama: *Epitaf*, pet redondilja i *Elegija*. Servantes, koga učitelj naziva „dragim i ljubljenim učenikom”, pokazao se već u ovim prvim stihovima kao darovit pesnik. On je, veli Lopez, govorio „u ime celog koledža”. *Elegija* je „napisana vrlo otmenim stilom, i sadrži stvari dostojne sećanja”. Sve se odvijalo tako brzo. Lopez de Ojos

je otvorio školu 29. januara 1568. Samo nekoliko meseci zatim, oktobra iste godine, umrla je kraljica Elizabeta. A samo nekoliko meseci posle njene smrti, sredinom 1569. godine, objavio je Lopez pomenuti zbornik. I za tako kratko vreme Migel je uspeo da postane „dragi i ljubljani učenik” i da peva u ime cele škole. To zaista pokazuje retke sposobnosti mladog Servantesa, koji nije bio običan učenik, sličan ostalima. Ako je tačno da je De Ojos bio direktor škole u koju su dolazili dečaci mnogo mlađi od Servantesa, njemu, dvadesetogodišnjaku, svakako nije bilo mesto među njima. U tom slučaju on je bio ili predavač u toj školi, ili, što je najverovatnije, privatan učenik Huana Lopeza de Ojosa, jer je kod njega učio latinski, retoriku i rimsku istoriju. Verovatno je ovaj obrazovani Španac upoznao Servantesa i sa idejama najvećeg evropskog humaniste Erazma Roterdamskog. Kada je Madridska opština poručila Lopezu da objavi zbornik u čast umrle kraljice Elizabete, on u pismu koje služi za prolog knjizi govori o Erazmu, o tome šta veliki Holanđanin misli o vladama i njihovim pogreškama. Mladi Servantes neće zaboraviti ono što je naučio od Erazma ni mnogo docnije, kad bude pisao svoga *Don Kihota*, koji je pun sećanja na lektiru *Pohvale ludosti*. Iz parabole u jevanđelju: „Ako neko među vama veruje da je mudar pred svetom, neka postane lud ako želi biti mudar, jer je ludost ovoga sveta mudrost pred Bogom”, i Hristovih reči: „Blaženi siromašni duhom, jer je njihovo carstvo nebesko”, Erazmo Roterdamski je napisao svoje najbolje delo. Videćemo koliko će Servantes uspeti da po ovom receptu stvori svog slavnog viteza.

Servantes nije bio đak ni na jednom u to doba slavnom univerzitetu u Španiji, a ako je bio, nije nikad završio studije. Njegovi neprijatelji nisu mu opraštali kad god su želeli da mu se podsmehnu što nije stekao diplomu. Siromašni plemić svakako je samo izdaleka posmatrao kako bogatiji i srećniji ulaze u hram nauke.

II

Jedan događaj odigrao je u Servantesovoj mladosti presudnu ulogu. Papa Pije V poslao je u Madrid kardinala Đulija Akvavivu da u njegovo ime izjavi saučešće španskom kralju povodom smrti kraljevića don Karlosa i kraljice donja Elizabete. Ali papin učeni izaslanik imao je važniju misiju: da uredi neka sporna pitanja katoličke crkve, i poradi na tome da se papi priznaju izvesna prava koja su osporavali kraljevi ministri. Papin prelat i izaslanik nije uspeo, izgleda, u svojoj misiji. Počeo je izjavom saučešća: prvi nesrećni diplomatski korak i prva pogreška, jer je kralj nerado slušao da mu govore o kraljevićevoj smrti koju je pripremio, a još manje o smrti nesrećne kraljice, koju je, tako se šaputalo, otrovao. I Filip II, vatreni katolik, odbio je sve papine zahteve. Đuliju Akvavivi, koga je kralj primio hladno još na prvom prijemu u dvoru, dato je na znanje da više nije dobrodošao u Španiji. Trebalo je što pre da napusti Madrid.

Za vreme svog kratkog boravka u španskoj prestonici, Đulio Akvaviva rado je odlazio u književne i umetničke krugove, gde je razgovarao sa u to doba poznatim pesnicima, umetnicima i naučnicima. Akvaviva je bio iz slavne italijanske porodice, kojoj je pripadao i čuveni vojskovođa Marko Antonio Kolona, zapovednik papske armije. Bio je vrlo obrazovan čovek i ljubitelj književnosti i umetnosti. Jednog dana upoznao se svakako i sa maestrom Huanom Lopezom de Ojosom, koji mu je govorio o svom učeniku Servantesu, o tome kako on, kao retko ko, voli poeziju i da je i sam pesnik. Samo, Servantes je vrlo siromašan i ne može da nađe službu. Dirnut ovim, Đulio Akvaviva, koji se spremao da se vrati u Italiju, ponudio je Servantesu da stupi kod njega u službu kao komornik i sekretar. Ovaj je sa zahvalnošću to prihvatio. Imao je razloga da što pre napusti Madrid. Sud je, izgleda, za njim izdao poternicu. U dvoboju je ranio nekog Antonija de Sigura, pa je zato trebalo da mu bude odsečena desna

ruka i da bude poslat u desetogodišnje zatočenje. Osudili su ga, srećom, „u odsustvu”. Tako mu je ruka ostala čitava, a u zatočenje će rado otići, jer ga je sam sebi dao. Kakva čudna slučajnost: u Španiju će se vratiti zaista tek posle deset godina, doslovce onako kako je glasila presuda.

U proleće 1569. Servantes je bio u Rimu. Ostavio je otadžbinu! Nadajući se jednoj boljoj i svetlijoj budućnost. Kao svi mladi ljudi njegovog doba, mogao je da bira između „crkve, mora ili kraljevske kuće” — da bude ili sveštenik, ili moreplovac i trgovac, ili da stupi u državnu, tj. u kraljevu službu, baš kako je govorila tada vrlo poznata poslovice u Španiji. U Servantesovoj duši prevagnuo je bog Mars, naravno nad Merkurom i Apolonom. Prvi deo svog života, svoje najbolje godine mladosti, posvetio je vojničkom pozivu; drugi, poslednji, književnosti. Možda je i zbog toga još pošao u Italiju, jer se nadao da će tamo zadovoljiti svoju žarku želju da postane vojnik i želju, svojstvenu mladim ljudima, za avanturama koje, kao u bajci, donose silno blago. U Italiju ga je najzad vukla i ljubav prema književnosti.

Za Servantesa je najveći značaj imao boravak u Italiji. Odjednom se našao u jednom višem svetu, koji je dotle samo nejasno naslućivao. Komornik i sekretar mladoga kardinala Đulija Akvavive radoznalo i kao začaran kretao se kroz odaje svog gospodara. Gospodar je katkad ljubazno i snishodljivo vodio s njim razgovore kojih se Servantes rado sećao i mnogo docnije. Akvaviva je bio vrlo obrazovan i vrlo pametan čovek, lepe spoljašnosti i prijatnog glasa koji je kao najlepša muzika padao na dušu mladog komornika i sekretara. U njegovom domu okupljali su se ljudi iz najboljeg italijanskog društva, najviše književnici i umetnici. Obično su razgovarali o stvarima duha.

Široko otvorenih očiju, Servantes je išao kroz prastari Rim, koji je bio „kraljica svih gradova i gospodarica sveta”, kroz goru od mermernih stubova, kroz čuvene slavoluke i veličanstvene

amfiteatre, između statua i svega onoga što je ostalo kao svedočanstvo stare rimske slave i njene veličine u svetu.

U Italiji je Servantes, kao docnije Gete, otkrio nove i neslućene lepote, kojih se često sećao kasnije u svom delu. Italijansko nebo, palate i hramovi velikih gradova, slikarstvo i vajarstvo, ostaci stare rimske kulture i slave, sve je to ostavilo dubok utisak u duši mladog Servantesa. U Italiji je došao u dodir sa renesansom. Naučio je italijanski i čitao u originalu Dantea, Petrarku i Ariosta. Tu je upotpunio svoje klasično obrazovanje. Po primeru italijanskih humanista, okrenuo se starom veku, prožet novim idejama i novim duhom koji su nadahnuli novo, veliko doba istorije ljudske misli koje je u starim klasicima našlo svoje učitelje. U Italiji je Servantes obogatio svoju ličnost. Njegovo shvaćanje sveta i života, harmonija kojom odiše njegovo delo, uravnoteženost, odmerenost, mirnoća i spokoj njegovog duha, sve to nosi odlike renesanse. U Italiji je mnogo čitao, svakako bez neke naročite metode, kako mu je šta dolazi do ruku. Lektira je ostavila na njega dubok utisak, kao što često biva sa samoucima. Za razliku od njih, Servantes je ostao potpuno nezavisan. Ako je njegov duh bio otvoren za nove ideje, ako je možda usvojio od dragih pisaca njihove pogleda na svet, to je bilo samo privremeno, dok nije izgradio svoje.

U službi Đulija Akvavive ostao je samo godinu dana. Za to vreme, i onda kada je ostavio svog gospodara, Servantes je putovao, često i sa retkim zadovoljstvom, srećan da okusi „slasti Palerma, izobilje Milana, gozbe Lombardije, nezaboravne ručkove u italijanskim gostionicama”. To zlatno doba svoje mladosti često će opisivati u svom delu. U to doba za njega je sve lepo, sve obasjano zracima sunca, u zemlji punoj osmeha i vedre poezije, u čijem se začaranom dekoru kreću ljudi čija je duša ispunjena radošću bezbrižne mladosti, slično junacima Petrarke, Bokača i Ariosta, svim tim lepim i ljupkim prinčevima i gospama iz

Venecije i Verone. Četrdeset godina nisu mogle da izblede uspomene na ove dane, nego su iz daljine one izgledale još lepše kada ih je vaskrsao u svome delu. Četrdeset teških i bolnih godina ispunjenih večitom borbom nisu mogle da zamagle drage likove iz srećnih dana, najsrećnijih u njegovom životu, lepih italijanskih žena, „plave kose Đenovljanki”, čiji grad Servantesu liči na „dijamant utisnut u zlato”.

Drugi važan događaj uskoro će igrati isto tako značajnu ulogu u njegovom životu. Turci su u to doba sve bezobzirnije napadali hrišćanske obale. Filip II, poslednji moćni kralj španskih poseda na zemaljskoj kugli, nameravao je da pođe u nov krstaški rat protiv polumeseca, neprijatelja časnog krsta, koji želi da se nesmetano kreće po Sredozemnom moru, kolevci zapadne kulture. Obesni i silni sultan Selim II prekršio je ugovor sa Mletačkom republikom i zauzeo ostrvo Kipar. To je bila opomena hrišćanskim državama duž Sredozemnog mora, najviše Mlečanima. Kada su pozvali u pomoć Filipa II, ovaj je odmah poslao galije svoje Nepobedive armade koje su se ukotvile kraj onih iz Venecije i Đenove. Papa je blagoslovio Svetu ligu.

Na jednoj od galija bio je i Servantes. Imao je dvadeset i četiri godine. On je vojnik. Ostavio je kardinala Akvavivu, i pero i knjigu zamenio mačem. Stupio je u četu kapetana Dijega de Urbina, iz pukovnije Migela de Monkada, koji će se boriti pod zastavom slavnog Marka Antonija Kolone. Uskoro će Servantes zadiviti zapovednika savezničke flote don Huana Austrijskog. Učestvovao je već u ekspediciji koja je pokušala 1571. godine da oslobodi Kipar, ali će slavom biti ovenčan u jednoj od najpoznatijih pomorskih bitaka za koje istorija zna. Slavni dani ostaće svakim svojim trenutkom urezani u njegovoj uspomeni. To će biti najlepší trenuci u njegovom životu, u kojima će se hrabrost pomešati i izjednačiti sa najveličanstvenijim snovima o velikim podvizima. Za Servantesa i za sve njegove vršnjake oni su bili

istovetni: biti veliki, među najvećima, među onima o kojima će govoriti budući vekovi, i čija će imena biti zapisana zlatnim slovima u španskoj istoriji, jer će doneti slavu španskom oružju i španskoj veličini. Na čelu tih mladih ljudi bio je sam don Huan Austrijski, najslavniji među vojskovođama, „mlad i lep kao Apolon”.

To je bilo 7. oktobra 1571. Na čelu savezničke flote, koja je pošla u pomoć Krfu, don Huan Austrijski otkrio je na pučini neprijatelja, i prihvatio bitku u zalivu Lepanta. Ta bitka je u početku nejednaka, ali na kraju u njoj ipak pobeđuje saveznička flota.

Na jednoj od galija, galiji „Markesi”, borio se Migel Servantes. Bolovao je od groznice. Ponuđeno mu je da se skloni u kabinu, ali je s prezrenjem to odbio. „Šta bi o meni rekli? Da ne vršim svoju dužnost. Više volim umreti boreći se za svog Boga i za svog kralja, nego da se sklonim pod palubu”, odgovorio je Servantes svim žarom svoje mladosti. I ostao je na palubi, među prvima, na najopasnijem mestu, da odsluži kralju i Hristu. Bio je ponosan kad su mu poverili odred od dvanaest ljudi na jednom bojnom čamcu, na levom krilu savezničke flote. Tri teške rane zadobio je u krvavoj bici: u grudima je ranjen sa dva taneta, a treće tane razmrskalo mu je levu ruku. „Za najveću slavu desne”, reći će docnije, kada su ga s podsmehom nazvali „bogalj sa Lepanta”. Ona nije, ta leva ruka, razmrskana u svađi i vinu, u krčmi, nego, govorio je, „u najslavnijoj bici za koji su ikad znali prošli vekovi, ponos sadašnjih, i za koju će znati budući. Ako moje rane ne blistaju u očima ljudi, njih bar poštuju oni koji znaju kako sam ih zadobio. Zar vojniku ne dolikuje više smrt u borbi nego spas u bekstvu? Ako bi mi neko sad ponudio i nemoguće, više volim što sam učestvovao u ovoj čuvenoj bici, nego da sam bez rana bio daleko od nje. Jer rane što vojnik nosi na licu i na grudima jesu zvezde koje ga vode ka nebu časti”. Kasnije, u poslanici u stihovima koju je 1577. godine uputio sekretaru Filipa II, Mateu

Vaskezu, Servantes vrlo dirljivo opisuje ovaj nezaboravni dan. „Baš onda kada su trube radosnim zvucima pozdravile pobjedu, ja sam, avaj, držao još uvek mač u desnoj ruci, dok je krv curila iz leve. Osetio sam u isti mah da su mi grudi nosile duboku ranu, a leva ruka bila sasvim kao pocepana.” I da je dao život, šta bi to bilo? „Vojnik koji pogine u borbi lepši je od onoga koji se spase zdrav bekstvom.”

Video je izbliza i sve užase ove pomorske bitke. Ljudska krv, i hrišćanska i nevernička, obojila je morske talase. Slušao krike nesrećnika koji su očajnički dozivali u pomoć između ognja i vode. Od jezivog prizora patio je isto toliko koliko od teških rana koje je zadobio. Nije mogao da bez užasa pomisli na sve uništene živote: jednog samo dana i samo na jednom mestu trideset hiljada muslimana i sedam hiljada hrišćana platili su jezivom smrću slavnu pobjedu. Nikad pozornica nije bila dostojnija sažaljivanja. Trebalo je videti pobeđene nesrećnike kako su se, da spase goli život, očajnički hvatali za vesla i za krmu pobjedničkih galija. Hrišćani su odsecali očajničke ruke koje su preklinjale pripijene za vesla i krmu, i tela su padala u krvave talase. Hrišćani su zaboravili da je Isusovo srce bilo puno ljubavi, praštanja i propovedanja mira među ljudima.

Posle pobjede, Migel Servantes je otišao u Mesinu da vida rane. Kad je saznao za neobično junaštvo mladoga vojnika, don Huan je naredio da mu se poveća plata za četiri dukata. Ali ovaj vojnik, prekaljen u borbi, samo je nekoliko meseci mirovao. Opet je otišao pod zastavu; kao da je rešen da je više ne napušta. Aprila 1572. stupio je u puk Lope de Figeroa. Tu su ga očekivali novi podvizi i nova slava pod zastavom koja se lepršala na španskoj floti u vodama Sredozemnog mora. Ovoga puta nije bio sam. U to vreme došao je iz Španije njegov brat Rodrigo da mu se pridruži, ponosan što je s njim učestvovao u ekspediciji na Krf i bio među prvima onoga dana kada su najzad uspeli da

zarobe „Kurjačicu”, čuvenu Hametovu galiju, koja je nanela tolika zla i nevolje savezničkoj floti.

Zatim opet odmor u Napulju, kratak razume se, možda samo marta 1573. Uskoro opet kreću u boj za slavu španskog oružja. Slavni don Huan Austrijski potražio je najhrabrije mladiće, iskusne i prekaljene u borbi, za napad na Tunis, avgusta 1574. Među prvima su i sad Servantes i njegov brat Rodrigo. Nova slava, posle koje sledi novi odmor, ali sada duži. Španska flota se uzalud borila; sada je besciljno stajala ukotvljena u italijanskim lukama, jer onaj koji je iz mračnog Eskorijala vodio sudbinu Španije nije mogao da oprostí slavu oružja svog brata don Huana i surevnjivo je pratio svaki njegov podvig. Filip II nije bio dorastao pozivu koji mu je odredila španska istorija. Vrlo uskih pogleda, sitničav, nikad nije bio dalekovid, ma koliko imao drugih vrlina; nije imao smisla za dela šireg zamaha. Nije znao da se okruži sposobnijim ljudima, jer je želeo da sam bude najpametniji i najveštiji vođ španskog naroda ka slavi, u doba kada je španska moć bila na vrhuncu u svetu. Zato je herojsko požrtvovanje španske flote bilo beskorisno.

Servantes je opet ostavio flotu i stupio na kopno. Prvo je bio u Palermu, zatim u Đenovi, pa u Napulju, gde je ostao godinu dana, do 20. septembra 1575. Dane je provodio u dokolici. Setiće se docnije tog napolitanskog doba svoga života u vrlo lepim stihovima:

Evo slavnog grada Napulja,
Čijim sam ulicama hodao više od godinu dana.
On je slava Italije, čak ću reći sjaj sveta na
kugli zemaljskoj
jer od svih varoši na kugli zemaljskoj
nijedna ne bi bolje mogla da je ukrasi...
Stanovao sam u ovoj zemlji u sveže i zelene
časove

svoje mladosti, uživajući u snazi
koja je imala u sebi više hrabrosti i više
jačine.

Sardinija... Lombardija... Servantes ih je prešao unakrst. Ostavio je mač i vratio se umetnosti i književnosti. To je doba kad najviše čita, kada će obogatiti svoju riznicu, i inače bogatu, znanjima iz antičkih i italijanske književnosti. Kad bude ostavio Italiju, u prtljagu neće moći da ponese mnoga pročitana dela iz toga doba; no ne mari, jer njegova neverovatna moć pamćenja služiće mu umesto biblioteke.

Dugo je ostao u Italiji, sa prekidima na ratnim galijama, od 1569. godine do septembra 1575, skoro punih šest godina, u najboljem dobu života, od dvadeset druge do dvadeset osme godine. Nije moguće da je ovaj budući najveći španski pisac provodio dane pod italijanskim nebom sasvim u dokolici, sa onim poznatim italijanskim *dolce far niente* na usnama. On je, videli smo, čitao, vrlo mnogo, i žudno gutao dela italijanskih pisaca, Bokača, Pulčija, Bojarda, Ariosta. Ariosta „beskrajno poštuje”. Pesnika *Besnog Rolanda* čita u originalu: „Jer ako bih ga sreo, pa mi bude govorio na kom drugom jeziku, ne na maternjem, ne bih ga više poštovao”. Kamo sreće da ga Španci nisu preveli na svoj jezik, jer je prevodilac mnogo oduzeo od njegove lepote. Ariosto je kasnije naučio Servantesa kako da naoruža svog viteza. Dao mu je i slavni šlem saracinskog kralja Mambrina, svog junaka. Rolando je uzor u svemu Don Kihotu, koji ga poznaje kao što sebe poznaje.

Iako je Servantes bezbrižno hodao vedrim ulicama italijanskih gradova, to mu nije smetalo da pažljivo posmatra kako žive ljudi koji nisu Španci. Kao Montenj, želeo je da učestvuje u tom životu, kao kosmopolit i internacionalac u najvišem značenju tih reči. Vrlo rado se unosio u život, u običaje Italijana, i nije tražio da nađe Špance u Lombardiji. Bilo mu je drago da vidi

kako Italijani nisu gledali u njemu jednog od neprijatelja koji su zaposeli italijanske krajeve, jer i Servantes je bio jedan od onih koji „ne naređuju, nego učtivo mole” za sve što im je potrebno. Rado je učestvovao u njihovim zabavama i veseljima, kojih je bilo prepuno u zemlji karnevala i većitih praznovanja. Sem toga, Španci su vitezi i učtivi ljudi. Za čast dame lako potežu mačeve iz korica. Evo kako se jedna Italijanka, priča nam kasnije Servantes u *Gospri Korneliji*, koja se nalazila u vrlo nezgodnoj situaciji, obraća jednom Špancu na koga je naišla: „U ime kurtoazije, koja uvek vlada kod vaših zemljaka, preklinjem vas, gospodine Španjolče, da me spasete iz ovih ulica”. Jep lepa Italijanka „kad ne bi znala da je štite španski plemići, umrla bi od straha da ne izgubi čast”. Drugi jedan Italijan, Lorenzo: „Učinite mi dobrotu da pođete sa mnom; kad imam Španca pored sebe, i Španca kao što ste Vi, verovaću da imam za čuvara Kserksove armije”. Ni pod italijanskim nebom Servantes nije zaboravio da istakne najbolje među španskim osobinama: hrabrost i osećanje časti.

Da li je mladi Servantes imao neku ljubavnu avanturu u Italiji? Ovo nije nemoguće. Njegova mladost i slobodno srce svakako nisu ostali zatvoreni za vesele poglede poneke italijanske lepotice i za njen zvonki, kristalni smeh pomešan sa cvrkutanjem reči najlepšeg jezika pod suncem, u zemlji u kojoj ga je sve očaravalo, bogatoj hiljadama najneočekivanijih mogućnosti. Vrlo je malo govorio o svom sentimentalnom i ljubavničkom životu u Italiji. Zli jezici, međutim, kažu da je u Napulju ostavio sina, koji se zvao Promontorio, jer su ovako protumačili ove Servantesove stihove iz jednog njegovog zamišljenog putovanja:

Tada mi se, krišom,
približi prijatelj po imenu Promontorio,
jedan sasvim mlad dečko, ali već veliki vojnik.
Moje čuđenje bilo je još veće kad sam video
da se to zaista nalazim u Napulju...

Moj prijatelj me vrlo nežno stište na grudi,
i kad ovo učini, reče mi kako svojim očima ne
veruje.

Nazvao me ocem, a ja njega sinom,
i tako je istina ubrzo bila utvrđena.

Možda su ovi stihovi samo deo pesnikove mašte. U svakom slučaju, zanimljivi su, tim zanimljiviji što je nemoguće tačno protumačiti njihovo značenje. Ostaje da je Servantes svoju mladost diskretno sakrio od radoznalih pogleda književnih istoričara.

Bila mu je dvadeset i osma godina. Treba živeti, jer ma koliko lepota bilo pod plavim italijanskim nebom, one ne hrane. Izgleda da je stupio u službu kao sasvim beznačajni praktikant u opštini. Valjda se neko sažalio na mladog lutalicu kroz ulice italijanskih gradova, ili ga je dirnula strančeva ljubav prema ovoj zemlji.

Ipak, budući slavni pisac vidi da je najsigurniji vojnički hleb. U italijanskim lukama još uvek su bile ukotvljene španske galije. Još uvek je tu po koji moćni i uticajni zapovednik španske flote čijoj je slavi i sam doprineo. Zašto da se nekome od njih ne obrati s pravednom molbom za kapetanski čin? Ali je za ovo trebalo prvo vratiti se u Španiju. Iako su don Huan Austrijski i vicekralj Sicilije vojvoda od Sesa znali najbolje koliko je Servantes bio zaslužan za otadžbinu, trebalo je mnoge druge, i one na najvišem mestu, ubediti u te zasluge. Sa toplim preporukama i pismima ove dvojice za španskog kralja u džepu, „bogalj sa Lepanta” pošao je na put za Španiju sa bratom Rodrigom 20. septembra 1575, u zavičaj koji je ostavio pre šest godina i kog se tako jako zaželeo. Napustio je Italiju, i više je neće videti.

O AUTORU

Milan Marković (1895—1976). Završio je Bogosloviju u Beogradu (1914). Sa srpskim đacima izbegao je u Francusku 1917. Na Sorboni je diplomirao slavistiku (1923) i doktorirao iz uporedne književnosti 1928. glavnom (*Jean-Jacques Rousseau et Tolstoi*) i dopunskom tezom (*Tolstoi et Gandhi*). Na Filozofskom fakultetu u Beogradu 1929. izabran je za docenta Uporedne istorije modernih književnosti i u tom zvanju ostao je do 1942. Za potrebe nastave preveo je priručnik *Pregled istorije evropske književnosti od Renesansa do danas* P. V. Tigema (Beograd 1932). U jugoslovenskom poslanstvu u Parizu bio je prosvetni inspektor (1937—1940). U novembru 1941. uhapsio ga je Gestapo. Zatvoren je u logoru na Banjici, gde je sa drugim intelektualcima, zarobljenicima držao predavanja iz svoje struke. U Francusku se preselio 1942. Radio je u Nacionalnom centru za naučna istraživanja u Parizu (1945—1949), kao profesor slavistike u Renu (1949—1953) i Nansiju (1954—1966) i predavač na Sorboni (1960—1969). Bio je jedan od sekretara Međunarodne federacije za proučavanje modernih jezika i književnosti (1929—1957) i generalni sekretar Međunarodnog udruženja za proučavanje slovenskih jezika i književnosti (1953—1954).

Između dva rata objavljivao je članke u mnogim domaćim časopisima i francuskoj periodici. Bavio se uporednim proučavanjima (*O uporednoj istoriji modernih književnosti*, 1930) i načelnim pitanjima književnosti (*Razmišljanja oknjiževnosti*, 1930). Tragao je za uticajima i ugledanjima posebno u okviru francuske i slovenskih književnosti, uključujući i srpsku, ali se doticao i drugih književnosti (španske, engleske, nemačke, američke, norveške). Pisao

je i o filozofima Montanju i Rusou (*Jean-Jacques Rousseau et Tolstoï*, Paris 1928), Ibzenu (*Ibzen*, Beograd 1937), Dostojevskom (*Dostoïevski à Paris*, Paris 1965). Preveo je sa francuskog *Novu banju* Gi de Mopasana a sa engleskog *Doživljaje Toma Sojera* Marka Tvena (Beograd). Dobio je francuska odlikovanja Chevalier de l'ordre national du Mérite i Officier des Palmes académiques.

SADRŽAJ

Detinjstvo i mladost	5
Prve godine književnog stvaranja	29
Prvi deo <i>Don Kihota</i>	47
<i>Uzorne novele</i>	57
<i>Putovanje na Parnas</i>	69
Drugi deo <i>Don Kihota</i>	77
Don Kihot i Sančo Pansa	83
Servantes mislilac	95
Servantes umetnik	103
Poslednja godina života.	
<i>Stradanja i podvizi Persila i Sigismunde</i> . Smrt	111
O autoru	117